

Diachrónna osobná identita

Ľuboš Rojka SJ

ROJKA, Ľ.: Diachronic Personal Identity. *Studia Aloisiana*, 8, 2017, 4, s. 19 – 35. Complex biological and psychological explanations of personal identity do not grasp the essence of a person as an agent. They explain the functioning of various dispositions that are necessary for the existence of a person. Psychological explanations describe inner experiences of self-creation of a person, and an appropriate narrative account explains the essential first-person perspective of self-creation. Even though a dispositional view of human substance is problematic, it seems to be able to unify various levels of dispositions, which are involved in being the same person over time.

Keywords: personal identity, person, animalism, narrative, disposition

Vo filozofii existuje pozoruhodný problém, ktorého riešenie má výrazný dopad na teizmus a kresťanskú teológiu, zvlášť pri chápaní možnosti existencie a života človeka po jeho biologickej smrti. Veci a ľudia existujú v čase, hovoríme, že trvajú v čase. Ak sa nič zásadné nemení, ľudia sú okolo nás tí istí, ako boli včera, a človek ako osoba sa cíti byť tým istým človekom, ktorý tu bol pred rokmi. Nejde len o takého istého človeka (kvalitatívna identita), ale o toho istého človeka (numerická identita).¹ Presnejšie, ide o tú istú osobu, aj keď nielen a nie vždy o takú istú osobu. Osobná identita (OI) sa nemení, aj keď vlastnosti, ako napr. výzor, spôsob myslenia a konania, sa môžu zmeniť. Otázkou ostáva, ktoré zmeny sú prípustné a ktoré definitívne ukončia existenciu ľudskej osoby. Podľa kresťanského učenia a viery ostáva „on“ alebo „ona“ aj v novom živote (po biologickej smrti), a to aj napriek tomu, že už na tomto pozemskom svete nie je fyzicky prítomný/prítomná. Práve myšlienka posmrtnej existencie a s ňou spojená nádej ale i strach motivovali prvé úvahy o OI v Platónovom *Faidone* a ďalších filozofických dielach.²

Jedným z prvých novodobých filozofov, ktorý sa zaoberal OI, bol John Locke (1632 – 1704). V diele *Esej o ľudskom rozume* (1689)³ v kapitole „Identita

1 Osoby sú kvalitatívne identické vtedy, ak majú tie isté nie-vztahové vlastnosti.

2 Krátky pohľad na niektorých antických filozofov: PORUBJAK, M.: Herakleitos a problém personálnej identity. In: LETZ, J. (ed.): *Personálna identita človeka*. Trnava, 1998, s. 11 – 19.

3 LOCKE, J.: *Esej o ľudskom rozume*. Preložila Anna Dokulilová. Praha : Svoboda, 1984.

a rozdielnosť“ sa zamýšľa nad kritériami identity materiálnych vecí (atómy), živých entít (rastliny a zvieratá) a vedomých bytostí (osôb), pričom atómy vníma ako základné nositele identity. Identifikujeme ich na základe vlastností a miesta, v ktorom sa atómy nachádzajú práve teraz a v ktorom sa nachádzali v minulosti. Pri nich je rozhodujúce práve časopriestorové pokračovanie. Živá vec je samo-udržiavajúcim organickým celkom, ktorého identita je konštituovaná jedným samo-organizujúcim organickým procesom. Osoby sú premýšľajúcimi a inteligentnými konateľmi a majú v priebehu času tú istú OI (sú tými istými racionálnymi súcnaťmi).⁴ Atómy a jednota biologického a živočíšneho organizmu sú nedostatočnými na vysvetlenie tohto druhu OI. Locke navrhuje vysvetlenie, v ktorom nositeľom OI je osobné „ja“ (*self*), odlišené od číro mysliacej substancie. Lockovým prístupom sa inšpirovali mnohé definície vychádzajúce z psychológie človeka.

Keď hovoríme o ľudskej osobe, je možné rozlíšiť štyri druhy OI. Po prvé existuje biografická alebo naratívna identita, ktorá je vytvorená z hodnôt a presvedčení človeka. Jej obsah tvorí aj vlastné osobné hodnotenie a pochopenie seba v rámci širšieho plánu pre život. Vysvetlenie zahŕňa osobu, ktorá sa nejakým spôsobom samo-vytvára a formuje. Po druhé identita môže opisovať nutné a postačujúce podmienky toho, aby sme nejaký objekt nazvali osobou v porovnaní s inými objektmi. Osoba je napríklad vedomým, cítiacim, slobodným a zodpovedným konateľom. Po tretie pojem OI môže byť o metafyzickej prirodzenosti človeka, napríklad pri tvrdení, že človek je mysliacou substanciou, ktorá sa nachádza v rôznych fyzických a mentálnych stavoch. Po štvrté OI sa môže chápať v diachronickom slova zmysle, keď sa niekto zaujíma o to, čo určuje, že osoba P_1 v čase t_1 je tou istou osobou ako objekt P_2 v neskoršom čase t_2 . Nejde pritom len o poznanie, ako vieme, že je to tá istá osoba, medzi inými osobami, ale o to, čo robí nejakú osobu tou istou osobou v priebehu času. Epistemologické kritériá týkajúce sa poznania, ako vieme, že ide o tú istú osobu, sú odlišné od metafyzikálnych kritérií, ktoré určujú, čo je nositeľom OI. Za normálnych okolností epistemologické kritériá, ako podobnosť správania, pamäť alebo odtlačky prstov, nám dostatočne indikujú, či ide o tú istú osobu v rôznych časoch. Epistemologické kritériá však nedávajú odpoveď o metafyzickej identite. Napríklad, ak príde k vážnej dopravnej nehode, pri ktorej sa radikálne zmení výzor a po psychickom šoku aj charakter človeka, a zároveň tento človek stratí veľkú časť pamäti a má ťažkosti s premýšľaním, čo v tejto chvíli

4 Lockova definícia osoby: „Thinking, intelligent being, that has reason and reflection, and can consider itself as itself, the same thinking thing in different times and places.“ (*Essay Concerning Human Understanding*, II.xxvii.g) Krátke zhrnutie Lockovej pozície a niektoré súčasné postoje: GENDLER, T. S.: Personal Identity and Metaphysics. In: McLAUGHLIN, B. P. – BECKERMANN, A. – WALTER, S. (eds.): *The Oxford Handbook of Philosophy of Mind*. Oxford: Clarendon Press, s. 579 – 583 (578 – 591). Upozornenie na niektoré dezinterpretácie Locka: STRAWSON, G.: „The Secrets of All Hearts“: Locke on Personal Identity. In: O’HEAR, A. (ed.): *Mind, Self and Person*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 111 – 141.

robí človeka tou istou osobou, akou bol predtým? Takéto a im podobné „nie-normálne“ okolnosti alebo situácie nás nútia klásť si aj metafyzikálne otázky.⁵

Štvrtý význam týkajúci sa diachrónnej OI človeka súvisí s druhým a tretím významom, hovoriacim o podstatných vlastnostiach osoby. Je jasné, že celý problém začína našou neschopnosťou definovať, čo znamená byť ľudskou osobou, a ako ju individualizovať (určiť jej jedinečnú špecifickosť). Pri špecifikovaní problému je preto kvôli väčšej jednoduchosti vhodné odhliadnuť od prvých troch významov OI. Zároveň treba mať na mysli zameranie na metafyziku diachrónnej OI a sledovať, či takýto pojem má vôbec miesto v metafyzike. V porovnaní s naratívnyim prístupom ide v metafyzike o pomerne redukcionistický prístup. V kresťanskej filozofii je objasnenie diachrónnej OI dôležité, pretože kresťanská viera predpokladá, že človek bude po smrti znovu-oživený v novom svete, kde bude mať tú istú identitu, ktorú mal v tomto fyzikálnom časo-priestorovom svete. Musí ísť o numericky tú istú osobu a nielen o jej kópiu, nielen o kvalitatívne takého istého človeka.

Existujú dva tradične diskutované druhy vysvetlení diachrónnej OI. Prvé, tzv. komplexné vysvetlenia, opisujú, v čom spočíva OI. Definujú ju v termínoch jednoduchších biologických a psychologických vlastností alebo funkcií. Nutné a postačujúce podmienky OI redukujú do biologicko-živočíšneho a psychologického vysvetlenia. Niektoré naratívne vysvetlenia za istých podmienok tiež spadajú medzi psychologické prístupy. Podľa druhých „jednoduchých“ vysvetlení, OI existuje akosi sama osebe a nemôže byť vtesnaná do živočíšnych, ba ani psychologických teórií. Väčšinou sa jednoduché teórie spájajú s dualistickými vysvetleniami človeka.

Cieľom tohto príspevku je objasniť dva druhy vysvetlení v kontexte súčasných diskusií a poukázať na ich obmedzenosť z pohľadu, v ktorom sa osoba chápe ako morálne zodpovedný konateľ. Ukáže sa, že je potrebné pridať naratívne vysvetlenia, ktoré vhodne dopĺňajú psychologické vysvetlenia, ale zároveň je potrebné z nich vylúčiť tie, ktoré psychológiu radikálne presahujú. Naratívne vysvetlenia, oddelené od komplexných vysvetlení, sú problematickými. Zjednotenie prijateľných teórií je možné dosiahnuť cez dispozicionálne (*dispositional*) chápanie ľudskej podstaty.

1. Komplexné vysvetlenia

Komplexné vysvetlenia sa delia podľa prístupu na animalistické a psychologické. Je možné pridať aj čisto fyzikalistické teórie, podľa ktorých ide

5 V slovenskom jazyku vyšlo v minulosti viacero štúdií na tému osobnej identity. Napríklad DÉMUTH, A.: Identita a niektoré s ňou spojené problémy. MANDZELA, M.: K problémom personálnej identity. In: LETZ, J. (ed.): *Personálna identita človeka*. Trnava, 1998, s. 49 – 60, 39 – 47. VOLEK, P. – KORINEKOVÁ, D. – KURIC, M. – CHABADA, M. – ODORČÁK, J.: *Problém identity osoby v stredovekej a súčasnej analytickej filozofii*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, 2010.

pri OI o špecifickú konfiguráciu fyzických elementov tvoriacich súčasť tela.⁶ Takýto prístup je ťažšie obhajovať ako animalizmus, ale v princípe môže byť zahrnutý aj v animalizme, aj psychologizme. Preto je vhodnejšie zamerať sa na prvé dva druhy komplexného vysvetlenia, ktoré sú v súčasnej filozofii najviac diskutovanými a fyzikalizmom sa zaoberať natoľko, nakoľko bude súčasťou týchto vysvetlení. Najprv ich v krátkosti predstavím a potom ponúknem ich vzájomnú kritiku.

Animalizmus

Filozofi ako Paul F. Snowdon,⁷ Eric T. Olson⁸ a David DeGrazia⁹ navrhujú, že identita človeka a OI spočívajú v prežívaní ľudského organizmu v rámci prechodu z jedného časového úseku do nasledujúceho. Človek je ľudským zvieratom, ktorého identita je najlepšie vysvetlená v termínoch biológie.¹⁰ Pri vysvetlení môže ísť buď o celý organický celok (telo), alebo len o jeho časť (mozog). V oboch prípadoch hovoríme o animalizme, hoci v druhom prípade (ľudského mozgu) nejde doslova o animalizmus, avšak pre blízkosť k animalizmu sa zaraďuje do tejto kategórie. Podľa toho, ako sa koncipujú mentálne stavy, môže niekedy spadať aj pod psychologické vysvetlenia.

Animalizmus predpokladá, že biologické fungovanie ľudského organizmu je nutné, aby človek mohol kontinuálne existovať, a OI nie je ničím iným ako identitou tohto organizmu. Nejde o tú istú hmotu, lebo tá sa postupne a neustále mení, ale o intrinsickú (vnútornú) štruktúru živočíšnej formy. Zvláštnosťou je, že v animalizme nemusia ísť organizmus a ľudská osoba nutne spolu. Napríklad pacient v kóme, ktorý stratil vyššie mozgové funkcie. Nemá potrebný stupeň komplexnosti mentálneho života, aby sme mohli hovoriť o ľudskej osobe v zmysle bežných psychologických funkcií, ale pritom je živým a fungujúcim organizmom. Zostáva tým istým človekom a jeho existencia začína a končí biologickým životom. Podľa animalizmu preto človek nie je vo svojej podstate osobou, ale ľudským organizmom, či ľudským zvieratom, s niektorými dočasnými osobnými vlastnosťami a funkciami. Človek môže stratiť prirodzenosť osoby, ale dokiaľ žije, zostáva sám sebou. Výhodou animalizmu je vysvetlenie OI od počiatku života, od prvých buniek, detstva, mladosti, dospelosti až po starobu.

6 Argumenty pre telesné vysvetlenie rozpracoval WILLIAMS, B.: *The Self and the Future*. In: *Philosophical Review*, 79, 1970, s. 161 – 180. (WILLIAMS, B.: *Problems of the Self*. Cambridge : Cambridge University Press, 1973.) J. J. Thomsonová (People and Their Bodies. In: *Reading Parfit*. J. Dancy (ed.). Oxford : Blackwell, 1997) hovorila, že sme telami a A. J. Ayer (*Language, Truth, and Logic*. London : Gollancz, 1936) stotožnil OI s identitou tela.

7 SNOWDON, P. F.: *Persons, Animals, and Ourselves*. In: GILL, C. (ed.): *The Person and the Human Mind : Issues in Ancient and Modern Philosophy*. Oxford : Clarendon Press, 1990.

8 OLSON, E.: *The Human Animal*. Oxford : Oxford University Press, 1997. OLSON, E.: *Whar Are We? A Study in Personal Agency*. Oxford : Oxford University Press, 2007.

9 DEGRAZIA, D.: *Human Identity and Bioethics*. New York : Cambridge University Press, 2005.

10 Aj keď by sme mali správne hovoriť o biologizme, v diskusiách sa zaužíval pojem animalizmu.

Ťažkosťou animalizmu je problém opisu človeka ako ľudského zvierata. Či človek kráča alebo sedí, pracuje alebo oddychuje, aj ľudské zviera robí to isté ako ľudská osoba. Veľké množstvo činností je tých istých, a preto animalistické kritérium môže poslúžiť ako vhodné kritérium aj na indikáciu tej istej osoby. Problém nastáva v tom, že keby aj zviera dokázalo myslieť (malo by komplexnejšie mentálne funkcie), nie je a nerobí ju to ľudskou osobou. Nebolo by zaradené do spoločnosti, ako sú zaradení ľudia, ktorí nesú zodpovednosť za svoje vedomé správanie. Je zásadný rozdiel medzi ľudským zvieratom a ľudskou osobou a animalistické kritérium nám nič nehovorí o osobe (okrem toho, že byť osobou je nepodstatné). Ide preto skôr o epistemologické kritérium, ktoré nám za normálnych okolností pomôže v identifikácii osoby, ale nevysvetľuje, v čom spočíva diachrónna identita osoby.

Odpoveďou animalistu by mohlo byť aj to, že v princípe sme minimálne zvieratá, ktoré sú v istom období svojho života schopné myslieť. Osobné vlastnosti (schopnosti) emergujú v rámci tohto organizmu, sú prechodné a predpokladajú komplexnú a celostnú činnosť ľudského tela. Ide preto o akési základné, prvotné vysvetlenie, od ktorého závisí osobné vysvetlenie.

Námietkou však ostáva, že animalistické kritérium nevystihuje podstatu *osobnej* identity, ale skôr to, čo je za normálnych okolností jej nutným nosičom.¹¹ Implicitne sa tiež predpokladá, že osoba nemôže tvoriť súčasť ľudskej podstaty, čo je veľmi zvláštne.

Druhou alternatívou animalizmu je postoj, že OI je prepojená s mozgom, nie s celým organizmom. Mozog má špecifické postavenie, pretože príčinne úzko súvisí s mentálnym životom a s vedomím, ktoré charakterizujú ľudskú osobu. Poruchy mozgu majú ďalekosiahle následky pre zmenu osobnosti a jeho poruchy sú oveľa závažnejšie ako poruchy iných častí ľudského tela. S rozvojom medicíny je možná dokonca predstava úplného vybrania mozgu z ľudského tela a jeho udržiavanie v činnosti pomocou komplikovaných elektrických zariadení tak, aby po nejakom čase mohol byť nanovo vložený do iného živého tela (organizmu). Ak odhliadneme od etických a technických aspektov, išlo by o podobnú transplantáciu, ako sa robí so srdcom alebo časťami mozgu. Človeka by sme aj v takýchto zmenených podmienkach v novom tele považovali za toho istého, aj keď radikálne zmeneného. Ide o toho istého človeka, ktorému patrí mozog a nie toho, komu patrilo telo. Pomyselný príklad podporuje postoj, že OI súvisí prednostne s mozgom, ktorý je nosičom mentálneho života, a nie natoľko s organizmom ako celkom.

Rozdiel medzi týmito dvomi prístupmi je ten, že v prvej teórii mozog nezohráva tak dôležitú úlohu ako v druhej, pretože komplexný ľudský mentálny život, ktorý sa odohráva v mozgu, nie je rozhodujúci pre animalistický chápanú OI. Aj človek, ktorý ešte nemá vyvinutý mozog ani vedomie, má v animalizme svoju OI. V prístupe, ktorý sa zakladá na kontinuálnej činnosti mozgu, mozog garantuje OI v priebehu času tým, že garantuje pokračovanie

11 Tá istá námietka sa aplikuje aj na číry fyzikalizmus.

biologicko-fyzikálnej základne mentálneho života. Je preto bližšie k tomu, čo bežne nazývame osobou a je úzko spätý s psychologickými vysvetleniami.

Psychologický prístup

Rozšírenejšou je mienka, že OI súvisí s psychickým pokračovaním osoby. Rozhodujúcou teda nie je fyzika a biológia tela alebo mozgu, ale psychológia. Do tejto skupiny patria teórie psychického pokračovania (David Lewis¹², Derek Parfit¹³, Sydney Shoemaker¹⁴) a teórie najbližšieho pokračovateľa (Robert Nozick¹⁵). (Olson do tejto skupiny zaraďuje aj teórie toho istého mozgu, ktorý je nositeľom / nosičom psychického (mentálneho) života.) Predpokladá sa, že psychické stavy tvoria podstatnú súčasť osoby a že sú schopné vhodne prepájať rôzne obdobia v živote človeka. Patria sem aj niektoré (redukcionistické) naratívne teórie, ktoré vnímajú naráciu ako súčasť psychického pokračovania, kde príbeh preberá úlohu psychických vlastností alebo mentálnej substancie.

Tradičné (číro) psychologické teórie OI nadväzujú na Lockove úvahy a hovoria o vnútorných skúsenostiach, presvedčeniach, spomienkach či iných elementoch, ktoré tvoria súčasť psychického života človeka. Pri skúmaní OI sa rozdeľuje život človeka do etáp (*personal stages*), akýchsi časových úsekov, medzi ktorými sa hľadajú vzájomné prepojenia. Veľká dôležitosť sa napríklad pripisuje pamäti, ktorá je metafyzickým prepojením dvoch etáp života človeka a ontologicky determinuje OI. Vzhľadom na pamäťové kritérium je však známy problém s prepojením spomienok. Napríklad mladý študent s jeho spomienkami na prednášky nie je seniorom, ktorý už zabudol na svoju mladosť a teší sa z práce vo svojej záhrade. Na základe aktuálnych spomienok akoby šlo o inú osobu. Možno pridať, že senior si pamätá, že bol kedysi študentom, a preto existujú akési prepojenia medzi spomienkami. Existujú však prípady úplnej straty alebo prepojenosti spomienok. Preto sa spomienky zdajú byť dôležitými, podstatnými pre existenciu osoby v čase, ale nie sú postačujúcimi. Navyše môže vyvstať problém, že keď nie sme pri vedomí, akoby sme neexistovali. Už jednoduchý spánok, v ktorom nemáme spomienky, narušá toto kritérium.

Jeanine W. Schroer a Robert Schroer pripomínajú potenciálnu cirkularitu psychologických teórií, zvlášť tých, ktoré sa zakladajú na pamäti. Pripomínajú, že niekto môže mať delúzie (nepravdivé spomienky), ktoré tejto osobe neprináležia. Pravdivé spomienky však odlišujeme od nepravdivých na základe

12 LEWIS, D.: Survival and Identity. In: RORTY, A. O. (ed.): *The Identities of Persons*. Berkeley: University of California Press, 1976, s. 17 – 40.

13 PARFIT, D.: Personal Identity. In: *Philosophical Review*, 80, 1971, s. 3 – 27. PARFIT, D.: Lewis, Perry, and what matters. In: RORTY, A. O. (ed.): *The Identities of Persons*. Berkeley: University of California Press, 1976, s. 91 – 108.

14 SHOEMAKER, S. S.: Personal Identity and Memory. In: *The Journal of Philosophy*, roč. 56, 1959, č. 22, s. 868 – 882.

15 NOZICK, R.: Personal Identity Through Time. In: KOLAK, D. – MARTIN, R. (eds.): *Self and Identity: Contemporary Philosophical Issues*. Macmillan, 1991.

OI.¹⁶ Preto je potrebné pridať do psychologicko-pamäťového kritéria doplnenie, že spomienky musia byť zapríčinené spôsobom, ktorý zaručí ich pravdivosť. Od obhajcu pamäťovej teórie sa očakáva nejaké prídavné vysvetlenie.

Lepším kandidátom psychologického prepojenia sú presvedčenia, pretože existujú, aj keď človek spí, alebo keď nie je pri vedomí. Ešte lepšie je zapracovať do teórie aj psychologické kontinuum alebo „najbližšieho pokračovateľa“. Dve etapy ľudského života už nemusia mať prepojenia (ako to je napríklad aj pri strate pamäti), avšak rozhodujúcim ostáva vedomie, že je medzi nimi kontinuálna (príčinná) reťaz.

Schoemaker navrhol pomyselný príklad, pomocou ktorého je možné odlíšiť psychologický prístup od iných.¹⁷ Možno si predstaviť špeciálny prístroj, ktorý je schopný čítať stavy mozgu osoby P_1 a zapisovať ich do iného mozgu. Po prenesení všetkých informácií do druhého mozgu a po jeho oživení dostávame druhú osobu P_2 , ktorá by mala byť v takom istom psychickom stave ako tá prvá. Osoba P_1 zomiera a jej mozog sa rozpadá. Otázkou je, čo sa stalo s osobou P_1 . Zomrela spolu s telom a mozgom (animalizmus), alebo existuje ďalej v mozgu osoby P_2 ? Ak sa osobná identita zakladá na činnosti mozgu, potom osoba P_1 už neexistuje. Podľa psychologického prístupu však vyplýva, že aj keď bol prvý mozog zničený, zachovalo sa pokračovanie psychického života. Vnútorňý svet človeka bol pretransformovaný do iného mozgu, a ak je OI súčasťou psychických stavov, potom prvá osoba existuje v mozgu alebo celkove v tele druhej osoby. Obhajca psychologického prístupu môže aj podrobnejšie špecifikovať, v čom spočívajú nutné a postačujúce psychologické vzťahy medzi rôznymi životnými etapami, na ktorých sa zakladá OI, a ako boli prepojené s druhým mozgom. Možno spomenúť napríklad spomienky na minulé zážitky a na postupné formovanie osobných názorov o svete, na vytváranie medziludských vzťahov. Všetky informácie tohto druhu by sa teoreticky dali uchovať pri transformácii z jedného mozgu do druhého. Aj keď „normálnym“ nosičom psychického života je mozog, Schoemakerov príklad ukazuje, že (tradičné) psychologické teórie sú v princípe nezávislé od nosiča.

Problematickým dôsledkom psychologickéj teórie je, že sme osobami len v niektorých obdobiach nášho života. Postoj, podľa ktorého, ak sme osobami v niektorom čase nášho života, sme osobami počas celého života, sa nazýva osobným esencializmom.¹⁸ Veľká väčšina obhajcov psychologického pokračovania OI zastáva aj osobný esencializmus. (Animalisti popierajú obe teórie.) Aj tu sa však vyžaduje prídavné zdôvodnenie, pretože ide o veľmi kontroverzný metafyzikálny postoj. V tejto teórii totiž nemôže existovať čas, keď

16 SCHROER, J. W. – SCHROER, R.: Getting the story right: a Reductionist narrative. In: *Philosophical Studies*, vol. 171, 2014, s. 449 (445 – 469).

17 SHOEMAKER, S.: Personal Identity : A Materialist's Account. In: SHOEMAKER, S. – SWINBURNE, R. (eds.): *Personal Identity*. Oxford : Blackwell, 1984, s. 108 – 109 (67 – 132). Shoemaker nadviazal na príklady oddelenia hemisfér v dôležitej publikácii WIGGINS, D.: *Identity and Space-temporal Continuity*. Oxford, 1967.

18 Príkladom zdôvodnenia esencializmu je ODERBERG, D.: *Real Essentialism*. New York : Routledge, 2007.

nie sme osobami. Nemožno pripustiť, že človek je čírym embryom alebo že je v trvalom vegetatívnom stave, ani že je organizmom alebo fyzickým telesom.

Diskusie medzi animalistami a psychologistami sú dôležité pre hlbšie pochopenie problému. V jednej z nich sa napríklad celá problematika diskutuje z pohľadu, či sme podstatne zvieratom alebo osobou. Pri substanciiach v Aristotelovom duchu ide o odpoveď na základnú otázku: „Kto som?“ Eric Olson zdôraznil, že nejde o funkcionálny pojem, ktorý je odpoveďou na otázku: „Čo robím?“ Substanciálne vlastnosti sú intrinsické a štrukturálne, nie funkcionálne a relacionálne. Hovorí, že zviera je substanciiálny pojem a osoba je funkcionálny pojem.¹⁹ V psychologickéj teórii je osoba podľa neho chybné považovaná za substanciiálny pojem a zviera za funkcionálny pojem. Podľa Olsona pojem osoby nehovorí nič o tom, či sme zvieratami, descartovskými „ja“ alebo robotmi. Hovorí len, že osoba myslí a má vedomie seba, čo sú čisto funkcionalistické pojmy.

Peter Nichols vysvetľuje, že diskusia založená na rozlíšení „kto som – čo robím“ je pomýlená, pretože „robiť“ môže mať dva významy.²⁰ Prvý význam je sloveso označujúce činnosť, ale druhý význam, ktorý v Olsonovom argumente chýba, je „robiť“ vo význame mať schopnosť alebo predispozíciu (*disposition*) to robiť. Dispozicionálne chápanie činnosti nám podľa Nicholosa vhodne vysvetlí, čo daná vec je.²¹ Takýmto spôsobom vysvetľujeme veci, ako je napríklad auto alebo počítač, elektróny a základné fyzikálne sily. Ak by sme brali len prvý význam slovesa robiť, oba prístupy, animalistický aj psychologický, sú čisto funkcionalistické. Ak pripíšeme slovesu robiť predispozície, potom fakt, že sa môžeme pohybovať, čítať, rozmýšľať, robiť morálne rozhodnutia, hovorí o tom, čo daná substancija je. Substancia, ktorá pretrváva pri všetkých činnostiach a zmenách, je nositeľom schopností (predispozícií) konať. Preto sú oba prístupy pri danom rozlíšení rovnakými kandidátmi na substanciu. Problém je, že hovorenie o mentálnych predispozíciách vedie k inej substancii (descartovské „ja myslím“), než hovorenie o biologických predispozíciách. Možno to však interpretovať aj tak, že dispozicionálna teória indikuje jednu biologicko-psychologickú substanciu. Aj keď dané rozlíšenie nie je nápomocné pri rozhodovaní medzi animalizmom a psychologizmom, vhodne poukazuje na možné dispozicionálne chápanie ľudskej osoby.

Kritika komplexných teórií

Oba komplexné prístupy, aj animalistický aj psychologický, sa zhodujú v tvrdení, že OI súvisí s niečím, čo osoba v podstate nie je, ale skôr s niečím, čo má (telo, mozog, pamäť, psychické stavy, mentálne schopnosti). OI je teda

19 OLSON, E. T.: *The Human Animal: Personal Identity Without Psychology*. Oxford : Oxford University Press, 1997, s. 32.

20 NICHOLS, P.: Substance Concepts and Personal Identity. In: *Philosophical Studies*, vol. 150, 2010, s. 255 – 270.

21 NICHOLS, P.: Substance Concepts and Personal Identity, s. 256.

analyzovaná pomocou nutných a postačujúcich komponentov odlišných od čohosi podstatného. OI by mala súvisieť aj s vedomím seba samého, ktoré sa prepája s introspekciou alebo „privilegovaným“ prístupom. Vedomie je veľmi dôležité, avšak ak sa objasňuje introspekciou, prirodzene vedie k psychologickému uzatvoreniu sa do „privátnej“ oblasti a môže byť neopísateľné a nevysvetliteľné. Skúsenosť vedomia seba samého nám neposkytuje dostatok prostriedkov na vysvetlenie OI. Vedomie má rôzne pozorovateľné prejavy, čo vedie k telesným kritériám. Prejavy nás však vzdalujú od podstatného vedomého vnímania samého seba. Preto pri komplexných animalistických vysvetleniach akoby z princípu neexistovala uspokojivá odpoveď a psychologické vysvetlenia by mali byť stavané akosi inak (nie na prepájaní rôznych etáp života pomocou psychologických vlastností).

Závažnejším problémom komplexných vysvetlení je problém graduality.²² Keď sa OI identifikuje s telesnými alebo psychologickými vzťahmi medzi rôznymi časovými obdobiami, tieto vzťahy môžu mať odlišné úrovne intenzity. Je ťažko určiť, kde sa nachádza deliaca čiara medzi tým, kedy tieto vzťahy zachytávajú OI a kedy už nie. Koľko pamäti, a ktoré časti mozgu sú napríklad potrebné k tomu, aby bol človek sám sebou? Kedy začína a končí biologický a psychologický život, ktorý je dostatočne „robustný“, aby mohol byť nositeľom OI? Nie je jasné, kedy už človek stratil svoju identitu a kedy prestal existovať ako osoba. Keďže odpoveď na tieto otázky nie je jasná, vynára sa principiálny problém. OI nemôže byť menená alebo vytváraná postupne. Osoba je alebo nie je tou osobou, ktorou bola predtým a všetky bio-fyzikálne a psychologické vlastnosti pripúšťajú gradualitu. Akoby tu išlo o celkom iné pojmy, než očakávame pri OI.

Ďalším v poradí, tretím problémom je možnosť delenia (*fission*).²³ Psychologický a animalistický prístup pripúšťa, že je možné (v predstave) vytvoriť z jednej osoby dve ďalšie, ktoré majú tie isté charakteristiky spoločné s prvou osobou. Nejakým spôsobom sa zosnímajú všetky stavy tela (kompletná informácia) a prenesú sa do dvoch iných tiel. Obe majú takú istú pamäť a také isté zážitky z minulosti. Ani jedna z týchto dvoch nových osôb nemá špecifické vlastnosti, ktoré by ju odlišovali od ďalších dvoch. Napriek tomu však prvá osoba nemôže byť identická s oboma novými osobami, pretože druhá a tretia osoba sú numericky odlišné.

Jedna z navrhovaných odpovedí (Robert Nozick²⁴) je, že osobná identita prvej osoby je zachovaná do okamihu, kým nepríde k deleniu. Keď sa z jednej osoby začína vytvárať iná osoba alebo iné dve osoby, tá pôvodná zaniká. Buď je pôvodná identita zachovaná a k deleniu nedošlo, alebo došlo k deleniu a pôvodná identita zanikla. V tejto odpovedi však OI závisí od vonkajších okolností,

22 Bližšie objasnenie základných problémov graduality: NOONAN, H. W.: *Personal Identity*. London : Routledge, 1989, s. 128 – 148.

23 NOONAN, H. W.: *Personal Identity*, s. 149 – 168.

24 NOZICK, R.: *Personal Identity Through Time*. In: KOLAK, D. – MARTIN, R. (eds.): *Self and Identity : Contemporary Philosophical Issues*. Macmillan, 1991.

či došlo k deleniu alebo nie, či existujú iné osoby alebo nie. Je neprijateľné, aby OI nejakej osoby závisela od existencie iných osôb. Je to znakom toho, že sme sa opäť oddialili od podstaty problému.

Inú odpoveď ponúka tvrdenie, že je dôležitejšie vnímať kontinuitu existencie celého človeka alebo osoby, a nie OI ako takej. Diskusia by mala byť o kontinuite osoby a nie o jej identite. Jednoducho osoba existuje kontinuálne v čase, a ak došlo k deleniu, nič zvláštne sa nedeje, pretože pôvodná osoba jednoducho pokračuje vo svojej existencii v dvoch ďalších osobách. Nie je preto potrebné prepájať dve rozličné situácie v dvoch rôznych časových obdobiach cez pojem OI. Bežne sa pýtame na psychické vlastnosti osoby a cez tieto vlastnosti identifikujeme danú osobu v rôznych časových obdobiach. Otázka o diachrónej identite je príliš zúžená na to, aby mohla byť zodpovedaná. Ťažkosť takejto odpovede spočíva v tom, že nepodáva žiadne riešenie, len otázku OI necháva stranou a zameriava sa na pojem osoby. Čo ak existuje nejaké riešenie?

Podobnú odpoveď na námietky proti komplexným pohľadom ponúka aj štvordimenzionálne vysvetlenie OI.²⁵ Osoby majú podľa tohto pohľadu časovú dimenziu podobnú tej priestorovej. John Perry toto vysvetlenie ilustruje na hre.²⁶ Jednotlivé situácie, odohrávajúce sa počas hry, musia byť zjednotené do celkového rámca *tejto* jednej hry. Dôležitý je rámec jednej hry, jednej entity, ktorý je smerodajný pri rozhodovaní, či ide o tú alebo onú hru v inom čase. Existujú rozličné spôsoby zjednotenia, rôzne rámce, ktoré vytvárajú jednotu. Môže to byť napríklad fyzikálny rámec, psychologický, osobný alebo telesný (biologický) rámec, alebo čokoľvek iné, čo zjednocuje časovo-priestorové časti jednej osoby. Záleží na nás, aký „druh“ osoby chceme identifikovať, akú jednotu medzi budúcnosťou a minulosťou chceme vytvoriť a podľa toho vyberieme aj zjednocujúci rámec. Niektorý z nich môže byť lepší ako ten druhý. Takýmto prístupom sa vyrieši problém graduality aj delenia. Rozhodujúca je akási nadčasová nepriestorová inteligibilita, ktorá charakterizuje dané individuum.

Pri štvordimenzionalizme ako vysvetľujúcom rámci osobnej identity však vzniká zásadný problém. Pri objektoch vsadených (zjednotených) do spomínaného rámca sa vytráca bežný pojem trvania, pretože časové trvanie sa berie ako priestorová veličina. Takáto „liberálna“ ontológia času je preto problematická a vzdialená bežnej skúsenosti. Navyše rovnaká časopriestorová štruktúra ešte nezaručuje, že ide o toho istého človeka, ale len takého istého človeka. Vlastnosti uchopiteľné intelektom sú také isté, ale nevieme, či je to tá istá osoba, pretože nám vypadlo časové kontinuum. Navyše v každom časovom okamihu existuje len časopriestorová fáza osoby a nie celá osoba.

Komplexné riešenia nie sú uspokojivé aj napriek tomu, že sú pomerne ľahko zrozumiteľné a blízke bežnej identifikácii osoby. Nieкто z toho môže de-

25 Vhodným príkladom je SIDER, T.: *Four Dimensionalism: An Ontology of Persistence in Time*. Oxford : Oxford University Press, 2001.

26 PERRY, J.: *Personal Identity*. Los Angeles; London : University of California Press, 1975, Reprint, 2008, s. 7 – 12.

dukovať, že filozofické vysvetlenie neexistuje, pretože ide o zle položenú otázku. V inej dedukcii sa môže vychádzať z predstavy, že spomínané pomyselné príklady sú príliš vzdialené od reality, a teda nás zavádzajú. Ak odhliadneme od mimoriadnych „nie-normálnych“ situácií, v princípe sa zdajú byť prijateľné všetky komplexné riešenia, aj keď najbližšie k OI je psychologické vysvetlenie. Výsledné vysvetlenie by mohlo byť zjednotením viacerých teórií. Jednoducho každá z nich nám povie niečo dôležité o ľudskej osobe, čo spoločne vytvára OI. Otázkou naďalej ostáva, či „jednoduché“ vysvetlenia poskytujú lepšie riešenie.

2. Jednoduché vysvetlenia

Filozofi ako E. J. Lowe²⁷ a Richard Swinburne²⁸ odmietajú predchádzajúce komplexné prístupy, pretože v nich neexistujú informatívne a nie-cyklické vysvetlenia, ani jasné, nutné a postačujúce podmienky, ktoré by vysvetlili OI. Pri OI ide o čosi tak základné a tak „jednoduché“, že to nie je možné vysvetliť v iných jednoduchších termínoch. OI nemá časti, ani vzťahy, preto identitu máme alebo nemáme bez toho, aby sme mohli hovoriť o jej zložkách. Neznamená to, že je úplne neznáma alebo že by nič neznamerala. Vo vysvetlení sa však k nej možno len priblížiť, prípadne ukázať, že ostatné vysvetlenia sú nedostatočné. Živočíšne a psychické stavy sú preto číro epistemologickými kritériami pri určovaní OI. V bežnom živote sú odtlačky prstov silnou empirickou evidenciou o identite človeka, ale zároveň vieme, ako možno túto evidenciu zmeniť (napríklad transplantáciou ruky). Ak by aj niekto dokonale poznal ľudské telo a psychológiu človeka, OI zostane ešte stále neistá. V bežnom živote sú samozrejme epistemologické kritériá dôveryhodné, avšak z hľadiska metafyziky OI nijako nevysvetľujú. Existuje totiž len jediná podmienka OI, existencia osoby v čase.²⁹

Argumenty na podporu jednoduchého pohľadu sú intuitívne, epistemologické a ontologické. Prvé z nich zdôrazňujú osobnú intuíciu o vlastnej existencii a poukazujú na komplexné prístupy, ktoré sú od tejto intuície vzdialené a nijako ju nevystihujú. Z intuitívneho jednoduchého pohľadu nemusíme presne poznať, čo sa deje s OI (v príkladoch ako spomínané delenie alebo gradualita). Človek vie bezprostredne, že je tou istou osobu.

Jeden z epistemologických argumentov pre jednoduchú koncepciu identity sa zakladá na myšlienke, že telesné a psychologické vysvetlenia nemôžu zachytiť OI, pretože nie sú formulované v termínoch prvej osoby.

27 LOWE, E. J.: *Kinds of Being: A Study of Individuation, Identity and the Logic of Sortal Terms*. Oxford : Blackwell, 1989.

28 SWINBURNE, R.: How to determine which is the true theory of personal identity. In: GASSER G. – STEFAN, M. (ed.): *Personal identity: complex or simple?* Cambridge : Cambridge University Press, 2012, s. 105 – 122.

29 Je vhodné spomenúť, že existujú aj hylemorfické riešenia, porov. JAWORSKI, W.: Hylomorphism and Resurrection. In: *European Journal for Philosophy of Religion*, roč. 5, 2013, č. 1, s. 197 – 224.

Pri určovaní osobnej identity je pohľad z hľadiska prvej osoby podstatný. „Jednoduchý“ postoj alebo skúsenosť vlastnej identity je hlboko zakorenený v osobnej perspektíve človeka. OI je koncipovateľná aj bez konkrétnych telesných a psychologických stavov a vzťahov, prípadne je možné si predstaviť vlastnú existenciu v inom tele, v iných historických podmienkach a v inom živote, s úplne odlišnými psychickými stavmi. Podobne si možno predstaviť seba v tele iného človeka, prípadne aj seba ako toho, kto má iný mozog. Ak tieto pomyselné príklady z perspektívy prvej osoby predstavujú metafyzické možnosti, potom telesné a psychické podmienky nie sú ani nutné, ani postačujúce. Inými slovami, existuje možný svet, v ktorom existuje tá istá osoba bez toho, aby mala tie isté fyziologické a psychologické vlastnosti, ktoré má v aktuálnom svete.

Existuje aj iný epistemologický argument. Bežne vieme, že sa jedná o tú istú osobu v dvoch rôznych časoch, ale pritom nepoznáme ani fyzický a psychický stav tejto osoby. Jednoducho existuje principiálny pojmový rozdiel medzi poznaním tela, psychológiou človeka a jeho OI. Oba epistemologické argumenty sa zakladajú na tom, akým spôsobom poznáme OI seba aj iných.

Ontologické argumenty vychádzajú z toho, že osoba je jednoduchou individuálnou substanciou (mysliacim „ja“), ktorá nemá časti. V dôsledku jednoduchosti substancie nie je možné stanoviť kritériá OI. Predpokladajú sa argumenty na podporu descartovského substanciálneho dualizmu, ktoré hovoria o radikálnej odlišnosti medzi myslou a telom. Ak je pravdivý descartovský dualizmus, potom jednoduchosť OI je jeho prirodzeným dôsledkom. Väčšinu známych zástancov dualizmu začleňujeme medzi emergentných dualistov (descartovského typu), ako napríklad Richard Swinburne³⁰ a William Hasker.³¹ E. J. Lowe zastáva nie descartovský dualizmus mysle (duše) a tela, ale osoby (subjektu skúsenosti) a tela. Nezakladá sa na metafyzike novej existencie mimo tela (ako je to pri modálnych argumentoch), ale na odlišných kritériách telesnej a osobnej identity, ako aj na odlišných príčinných schopnostiach osoby a jej tela.³² Osobné vlastnosti emergujú v živom ľudskom organizme a zaručujú diachrónnu OI. Lowe poukazuje na cyklickosť najdiskutovanejších neo-lockovských kritérií OI, súvisiacich s osobnými skúsenosťami, čo podľa neho s veľkou pravdepodobnosťou indikuje, že teória jednoduchosti OI je pravdivá.

Teória jednoduchosti nemusí mať zdôvodnenie vychádzajúce len z dualizmu, v ktorom myseľ, duša alebo osoba sú jednoduchými substanciami, ale časové pokračovanie možno brať jednoducho ako nevysvetliteľný, „jednodu-

30 SWINBURNE, R.: Personal Identity: the Dualist Theory. In: SHOEMAKER, S. – SWINBURNE, R. (eds.): *Personal identity*. Oxford : Blackwell, 1984, s. 1 – 66. SWINBURNE, R.: *Mind, Brain, and Free Will*. Oxford : Oxford University Press, 2013.

31 HASKER, W.: On Behalf of Emergent Dualism. In: *In Search of the Soul*. Downers Grove (IL): IVP Academic, 2005, s. 75 – 100.

32 LOWE, E. J.: *Personal Agency. The Metaphysics of Mind and Action*. Oxford : Oxford University Press, 2008, s. 92.

chý“ fakt.³³ Ide o iný postoj ako v kritike komplexných teórií, pretože tam bola otázka OI príliš reduktívna, a preto nezmyselná. Teória jednoduchosti ponúka riešenie, ktoré spočíva v poukázaní na jednoduchosť OI.

Naratívne vysvetlenie

V predchádzajúcich metafyzikálnych úvahách o OI, zvlášť v sekvenciálnom slede osobných etáp (*personal stages*), nie je dostatočne zdôraznená definícia osoby ako morálneho konateľa.³⁴ Ak je osoba autonómny konateľom (aktérom), potom je objektom medziľudských vzťahov a nie vzťahov, aké máme napríklad k veciam alebo zvieratám. Ľudský subjekt je nositeľom slobody a morálnej zodpovednosti a je pôvodcom svojej činnosti, čo dáva ľudskému životu zmysel a dôstojnosť.³⁵ Osoba je subjektom kreatívneho samo-vytvárania, bez ktorého zvyčajne nehovoríme o osobe. Naratívne vysvetlenie OI má za cieľ zachytiť práve tieto aspekty ľudskej osoby.³⁶ Predchádzajúce psychologické vysvetlenia sú obmedzené, pretože hovoria len o prepojení spomienok alebo presvedčení a túžob, alebo o prepojení činnosti s predchádzajúcimi úmyslami.

Existujú dva postoje obhajcov naratívnych teórií. Redukcionistický postoj, ktorý spadá pod psychologické riešenia, pretože osobu stotožňuje s osobnými etapami. Naratívne príbehy konštruovania OI prehlbujú psychologické vzťahy medzi rôznymi etapami nielen v histórii života človeka, ale medzi osobnými etapami.³⁷ Podľa neredukcionistických teórií nie je možné redukovať príbeh osoby do psychologických vzťahov medzi osobnými etapami. Príbeh je niečím dôležitejším, čo sa vymyká tradičným psychologickým vysvetleniam.

Jeanine W. Schroer a Robert Schroer prepájajú osobný príbeh s perspektívou prvej osoby: „Myslíme, že tie druhé [psychologické] riešenia idú správnym smerom, ale nedokážu zachytiť jeden dôležitý prvok, osobnú skúsenosť z perspektívy prvej osoby. [...] Myslíme, že takéto vysvetlenia nedokážu zachytiť zmysel, v ktorom je osoba aktívna a v ktorom máme aktívnu úlohu v interpretácii a vytváraní seba.“³⁸ Je rozdiel medzi presvedčeniami a túžbami, ktoré v nás spontánne pretrvávajú a my pozorujeme rôzne prepojenia medzi nimi, medzi presvedčeniami a túžbami, ktoré boli aktívne vytvorené a posilne-

33 Porov. CHISHOLM, R.: *Person and Object*. Chicago : Open Court, 1976. MERRICKS, T.: There are no Criteria of Identity over Time. In: *Nous*, 32 (1), 1998, s. 106 – 124.

34 Vysvetľovanie osoby v termínoch osobných etáp (*person stages*) zaviedol D. Lewis (LEWIS, D.: *Survival and Identity*, s. 17 – 40). Osoba je agregátom osobných etáp, ktoré sú prepojené psychologicky a existujú kontinuálne jedna po druhej.

35 Pojem osoby je historickým pojmom. Vychovávateľa si vytvárajú s dieťaťom také vzťahy, ktoré mu pomáhajú uvedomiť si, že je objektom zodpovedných medziľudských vzťahov a že ono samé je slobodným a zodpovedným pôvodcom svojho konania. Ak niekto odmietne prijať presvedčenie, že je konateľom, pôvodcom svojej činnosti, nevnímame ho ako osobu. Naše vzťahy k nemu budú podobné tým, aké máme k psychicky chorým ľuďom, zvieratám alebo k veciam.

36 Osobné formovanie nie je to isté, ako keď „ja“ (self) stváraňuje človeka.

37 Schoemaker chápal osobné etapy v zmysle histórie života.

38 SCHROER, J. W. – SCHROER, R.: *Getting the story right*, s. 464.

né. Tieto vytvorené stavy sú pre subjekt zaujímavejšie a sú skutočnejšie jemu vlastné. Dávajú ľudskému životu väčšiu hodnotu. Spomínaní autori obhajujú teóriu samo-vytvárania osoby.³⁹ Jej výhodou je, že predispozície k narácii tvoria súčasť psychológie človeka a predpokladajú biologický život. Naratívne vysvetlenie predpokladá komplexnú dispozičnú vlastnosť, ktorá zaručí, že ak sa spýtame osoby na prepojenie s minulosťou, táto osoba nám môže dať vysvetlenie. Ide o podobnú predispozíciu, ako to bolo v komplexných teóriách. Odpovedajúc na kritiku Galena Strawsona⁴⁰, autori Schroeroví upresňujú, že naratívne vysvetlenie nemôže byť triviálne, ako keď napríklad hovoríme o príprave kávy, ale ani nemôžeme očakávať príliš veľa, pretože žiadna narácia by nebola dostatočne vysvetľujúcou. Prehnaným očakávaním by bolo napríklad očakávať jeden životný príbeh človeka, ktorý je opísaný kvalitne a koherentne alebo je napísaný odborníkom.

Redukcionistická naratívna teória má viaceré výhody.⁴¹ Príbeh môže hovoriť o príčinných vzťahoch, v ktorých sa rozlišujú skutočné a klamné skúsenosti.⁴² Pri probléme delenia nie je natoľko dôležité, že pôvodné telo alebo mozog sú zničené, ale rozhodujúca je naratívna kontinuita medzi osobami.⁴³ Nevýhodou teórie je, že nie sú vyriešené všetky problémy. Napríklad, odkedy a dokedy má človek predispozíciu k naratívne vysvetleniu. Problém graduality však nie je odstránený, pretože niekto môže byť schopný vyrozprávať len triviálny príbeh o mechanických vzťahoch, ktoré pozoruje okolo seba. Výhodou tejto teórie je, že ponúka lepšie riešenia ako tradičné psychologické riešenia, ktoré len prepájajú rôzne úseky v živote človeka so psychologickými vlastnosťami a že odpovedá na niektoré pomyselné („nie-normálne“) námietky lepšie ako neredukcionistické riešenia.

Ak OI súvisí s naratívnym vysvetlením, teda konateľom a jeho seba-vytváraním, potom existuje pomerne flexibilné prepojenie osoby s jej telom, ktoré pripúšťa aj mierne abnormality, poruchy (správania, vedomia), pripúšťa transplanty a niekedy zásahy do mozgu, ktoré menia povahu a správanie človeka. Neurológovia dokonca hovoria, že v ľudskom mozgu môžu byť viaceré vedomia (*self*), prípadne osoba môže byť rozdelená (*split personality*). Niekedy dvojčky môžu zdieľať spoločný organizmus. Osobný príbeh by takéto prípady OI mohol vhodne riešiť.

Christian List pri riešení problému slobody a determinizmu navrhuje vziať do úvahy pojem mnohorakej realizovateľnosti z filozofie mysle, ktorý môže byť nápomocný aj pri naratívnom vysvetľovaní OI.⁴⁴ Proti teóriám psy-

39 SCHROER, J. W. – SCHROER, R.: Getting the story right, s. 445 – 469.

40 STRAWSON, G.: Against Narrativity. In: *Ratio*, 16, 2004, s. 428 – 452.

41 Vďaka narácii a vedomiu pri vysvetlení OI je možné pridať vysvetlenie vývoja človeka a jeho svedomia, prípadne možno hovoriť o jeho vzťahu k absolútnu. Porov. HREHOVÁ, H.: Svedomie ako svetlo osobnej identity. In: LETZ, J. (ed.): *Personálna identita človeka*. Trnava, 1998, s. 83 – 88. SLAVKOVSKÝ, A.: Identita a absolútno. In: LETZ, J. (ed.): *Personálna identita človeka*. Trnava, 1998, s. 99 – 105.

42 SCHROER, J. W. – SCHROER, R.: Getting the story right, s. 466.

43 SCHROER, J. W. – SCHROER, R.: Getting the story right, s. 467.

44 LIST, Ch.: Free Will, Determinism, and the Possibility of Doing Otherwise. In: *Noûs*, 48 (1), 2014, p. 156 – 178. Dostupné online: http://eprints.lse.ac.uk/46931/1/_lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_re

cho-neuronálnej identity sa používa pomerne silný argument mnohorakej realizovateľnosti, ktorý spočíva v poukaze na to, že taký istý mentálny stav môže nastať (byť realizovaný) aj v situácii, keď sú neuronálne stavy zmenené, alebo také isté zoskupenie neurónov môže mať za následok rôzne mentálne stavy. Dokonca pri niektorých mozgových poruchách funkcie, ktoré vykonávali narušené neuronálne siete, môžu prebrať neuronálne siete iných častí mozgu (napríklad v druhej hemisfére).⁴⁵ Ak dochádza k takýmto javom, je rozumné hovoriť o dvoch kvalitatívne odlišných úrovniach, o biologickej (alebo fyzikálnej) a konateľskej. Konateľská úroveň závisí od biologickej (fyzikálnej) úrovne, ale nie je ňou príčinne determinovaná. To znamená, že takému istému neuronálnemu stavu nezodpovedá vždy taký istý mentálny stav. Mnohoraká realizovateľnosť vnáša do týchto vzťahov flexibilitu medzi rôznymi úrovňami.⁴⁶ Konateľ vychádzajúci zo svojich presvedčení, túžob a zámerov môže supervenovať na nižšie úrovne, a tak spôsobovať zmeny vo svete. Príčinná závislosť, kvalitatívna odlišnosť a zároveň istá flexibilita v príčinných vzťahoch medzi rôznymi úrovňami vysvetlí, prečo vznikajú nejasnosti pri riešení konkrétnych problémov.

Zdá sa, že pri viacúrovňovom riešení nič nebráni, aby všetky činnosti (funkcie, predispozície) vysvetlené biologickým, psychologickým a naratívnym vysvetlením boli zjednotené v jednej substancii. V dispozičnej (*dispositional*) teórii substancie sa vysvetľujú jednotlivé teórie činnosti a funkcie, ktoré sú zjednotené v jednej substancii práve vďaka zjednoteniu predispozícií k týmto funkciám.⁴⁷

Záver

Riešenie problému diachrónej OI má dôležitý dopad na teizmus a kresťanskú teológiu. Celú diskusiu možno dokonca začať otázkou, čo musí nadprirodzené súcno urobiť, aby došlo k znovuoživeniu osoby. Musí sa vzkriesiť staré alebo vytvoriť nové telo, alebo môžeme byť aj bez tela ako číra „duša“? Je

pository_Content_List%2C%20C_Free%20will_ListFree%20will_2015.pdf (14. 8. 2017).

45 KIM, J.: Multiple Realization and the Metaphysics of Reduction. In: *Philosophy and Phenomenological Research*, roč. LII, 1992, č. 1, s. 1 – 26. KIM, J.: *Philosophy of Mind*. Third Edition. West View Press, 2011, s. 129 – 134.

46 LIST, Ch.: Free Will, Determinism, and the Possibility of Doing Otherwise, p. 176 – 178. Je vhodné poznamenať, že nemusí ísť o ten istý, ale len o taký istý mentálny stav, pri takom istom neuronálnom stave. Samozrejme, nemôže ísť o numerickú identitu medzi minulým a prítomným stavom. Je možné hovoriť o kvalitatívne tom istom mentálnom stave v zmysle tých istých vlastností prežívanej skúsenosti. Neskorší mentálny stav môže zahŕňať aj minulú skúsenosť, čo ho robí kvalitatívne odlišným od minulého stavu, ale neplatí to nutne.

47 Stephen Mumford obhajuje dispozičnú teóriu svojej viacúrovňovej koncepcie poti Quinovej kategoriálnej teórii v MUMFORD, S.: Dispositions, Supervenience, and Reduction. In: *The Philosophical Quarterly*, vol. 44, 1994, č. 177, s. 419 – 437. Aj keď je dispozičný pohľad rozšírený, nie je bezproblémový. Porov. AVERILL, E. W.: Are Physical Properties Dispositions? In: *Philosophy of Science*, vol. 57, 1990, s. 118 – 132.

dôležité nejaké psychologické prepojenie so starým životom, alebo ide o úplne nový začiatok? Čo spôsobuje, že ide o tú istú osobu, ktorá žila v tomto svete a ktorá prešla cez zmŕtvychvstanie do nového, večného života? Nemôže ísť len o takú istú alebo podobnú osobu? Či sa jedná o tú istú osobu?

Komplexné riešenia animalistického typu sa najviac vzdalujú od toho, čo nazývame osobou. Poukazujú však na podstatné predispozície pre to, aby sme mohli existovať ako osoba. Vysvetlenia psychologického charakteru vhodne opisujú vnútro, správanie a samo-vytváranie subjektu. Ak sa vysvetlenia chápu len v zmysle, čo osoba robí, dostávame čisto funkcionalistické vysvetlenia (v tretej osobe). Ak sa hovorí o predispozíciách, môže ísť o vlastnosti substancie. Ak sa OI prepojí s ľudským vedomím (*self*), s perspektívou prvej osoby, ako to navrhujú naratívne teórie, prirodzene to vedie k rôznym formám dualizmu. Samo-vytváranie konateľa a naratívne vysvetlenia sú podstatnou súčasťou OI. Substancia osoby zjednocuje biologické (živočíšne), psychologické a naratívne predispozície. Ako vedome činní konatelia tvoríme súčasť druhu *homo sapiens*, náš život závisí od teleologickej štruktúry biologického druhu, z ktorej emerguje vedomie, pričom prvotným nositeľom OI je ľudské vedomie.

Ak berieme do úvahy možnosť kresťanského zmŕtvychvstania, podstatným nositeľom OI je ľudské vedomie, ktoré musí byť to isté (numericky identické), ako bolo v biologickom živote. Ľudské vedomie nemusí byť vždy plne aktívne, postačuje, ak existujú nutné a postačujúce podmienky alebo reálne možnosti pre jeho existenciu. Vedomie však potrebuje nosiča (telo, mozog), ktorý však nemusí byť numericky ten istý, ale postačuje, že je štrukturálne a funkcionálne identický s biologickým telom. K OI nutne parí aj naratívna kontinuita medzi biologickým a posmrtným životom.

Použitá literatúra

- DEGRAZIA, D.: *Human Identity and Bioethics*. New York : Cambridge University Press, 2005.
- GASSER G. – STEFAN M. (ed.): *Personal identity: complex or simple?* Cambridge : Cambridge University Press, 2012.
- GENDLER, T. S.: Personal Identity and Metaphysics. In: McLAUGHLIN, B. P. – BECKERMANN, A. – WALTER, S. (eds.): *The Oxford Handbook of Philosophy of Mind*. Oxford : Clarendon Press, s. 578 – 591.
- HASKER, W.: On Behalf of Emergent Dualism. In: *In Search of the Soul*. Downers Grove (IL) : IVP Academic, 2005, s. 75 – 100.
- KIM, J.: *Philosophy of Mind*. Third Edition. WestView Press, 2011.
- LETZ, J. (ed.): *Personálna identita človeka*. Trnava, 1998.
- LEWIS, D.: Survival and Identity. In: RORTY, A. O. (ed.): *The Identities of Persons*. Berkeley : University of California Press, 1976, s. 17 – 40.
- LIST, Ch.: Free Will, Determinism, and the Possibility of Doing Otherwise. In: *Noûs*, 48 (1), 2014, p. 156 – 178. Dostupné online:

- http://eprints.lse.ac.uk/46931/1/_lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_lib-file_shared_repository_Content_List%2C%20C-Free%20will_List_Free%20will_2015.pdf (14. 8. 2017).
- LOCKE, J.: *Esej o lidském ruzumu*. Preložila Anna Dokulilová. Praha : Svoboda, 1984.
- LOWE, E. J.: *Personal Agency. The Metaphysics of Mind and Action*. Oxford : Oxford University Press, 2008.
- NICHOLS, P.: Substance concepts and personal identity. In: *Philosophical Studies*, vol. 150, 2010, s. 225 – 270.
- NOONAN, H. W.: *Personal Identity*. London : Routledge, 1989.
- NOZICK, R.: Personal Identity Through Time. In: KOLAK, D. – MARTIN, R. (eds.): *Self and Identity: Contemporary Philosophical Issues*. Macmillan, 1991.
- OLSON, E. T.: *The Human Animal: Personal Identity Without Psychology*. Oxford : Oxford University Press, 1997.
- OLSON, E. T.: *Whar Are We? A Study in Personal Agency*. Oxford : Oxford University Press, 2007.
- PARFIT, D.: Personal Identity. In: *Philosophical Review*, 80, 1971, s. 3 – 27.
- PERRY, J.: *Personal Identity*. Los Angeles; London : University of California Press (1975), Reprint, 2008.
- PORUBJAK, M.: Herakleitos a problém personálnej identity. In: LETZ, J. (ed.): *Personálna identita človeka*. Trnava, 1998, s. 11 – 19.
- SCHROER, J. W. – SCHROER, R.: Getting the story right: a Reductionist narrative. In: *Philosophical Studies*, vol. 171, 2014, s. 445 – 469.
- SHOEMAKER, S. S.: Personal Identity and Memory. In: *The Journal of Philosophy*, roč. 56, 1959, č. 22, s. 868 – 882.
- SHOEMAKER S. – SWINBURNE, R. (ed.): *Personal identity*. Oxford : Blackwell, 1984.
- SNOWDON, P. F.: Persons, Animals, and Ourselves. In: GILL, C. (ed.): *The Person and the Human Mind: Issues in Ancient and Modern Philosophy*. Oxford : Clarendon Press, 1990.
- STRAWSON, G.: "The Secrets of All Hearts": Locke on Personal Identity. In: O'HEAR, A. (ed.): *Mind, Self and Person*. Cambridge : Cambridge University Press, 2015, s. 111 – 141.
- VOLEK, P. – KORINEKOVÁ, D. – KURIC, M. – CHABADA, M. – ODORČÁK, J.: *Problém identity osoby v stredovekej a súčasnej analytickej filozofii*. Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, 2010.
- THIEL, U.: *The early modern subject: self-consciousness and personal identity from Descartes to Hume*. Oxford : Oxford University Press, 2011.
- WILLIAMS, B.: The Self and the Future. In: *Philosophical Review*, roč. 79, 1970, s. 161 – 180.